

**Архивът на академик В. И. Пичета като документален източник за
историята на страните от Източна Европа
(от фондовете на Архива на РАН)**

научен секретар на Архива на РАН, к. и. н. Н. М. Осипова

Архивът на Руската академия на науките е най-старият руски научен архив с 285-годишна давност. В него се пазят документи, свързани с историята на науката, не само на Русия, но и на световното научно общество. Документалният масив на Архива обхваща 2000 архивни фонда, включващи около 1 млн. архивни единици. Сред тях са и фондовете за учредяването на Академията на науките, и лични фондове, комплектуването на които е характерна особеност на Архива. Документите на тези фондове съдържат най-разнообразни сведения за различните направления в науката. Изучаването на историята на отношенията между Русия и най-близките ѝ съседи има стари традиции. Например, с изследването на многовековните връзки със страните от Източна Европа се занимава активно действителният член на АН на СССР и на АН на БССР Владимир Иванович Пичета (1878 – 1947), известен историк-славист, работещ в Института по история към АН на СССР (1930 – 1946) и Института по славянознание към АН на СССР (1947), преподавател в Белоруския държавен университет – БГУ (1921 – 1930) и Московския държавен университет – МГУ (1939 – 1947) и др.

В Архива на РАН има голям комплект документи (повече от 1000 а. е.), които в една или друга степен са свързани с В. И. Пичета. Това са неговите биографични документи, такива, свързани с дейността му и много научни трудове. Те се съхраняват във фондовете на Отдела по история и философия (№ 457), в Института по история на Комунистическата академия на Централния изпълнителен комитет на СССР (№ 359), на редакцията на списание „Голос минувшего“ („Глас от миналото“) (№ 646) и в лични фондове на учени, в частност на А. В. Шестаков (№ 638).

Най-добре разкриват личността на учения 1030 архивни единици, запазени в неговия личен архив (№ 1548). Във фонда, освен трудове по историята на Русия и СССР, по социално-икономическа история и историята на класовата борба в Русия са комплектувани научните разработки на В. И. Пичета, съдържащи уникална информация за събития, оставили дълбока следа в развитието на славянските народи. Те са резултат от усърдната работа на Владимир Иванович по реконструирането на историята на страните от Източна Европа, благодарение на което разполагаме с панорамна картина на нашето общо минало.

Доста от трудовете на В. И. Пичета са посветени на общите въпроси от историческото развитие на източните славяни. Това са монографиите „Восстание 1830 – 1831 гг. в Польше, Литве, Белоруссии“ (края на 20-те – началото на 30-те г. на 20-ти в.) и „По истории южных и западных славян“ (1944 – 1946); лекциите „Основные вопросы истории Западной Белоруссии и Западной Украины“ (1939), „Борьба русского народа против польско-литовской и шведской интервенции в начале XVII века“ (1944), „Национально-освободительные войны славянских народов на Балканах“; статиите „Турки и славянские народы“ (20-те – 30-те г. на 20. в.), „Захват панской Польшей Западной Украины и Западной Белоруссии“ (1939), [„О славянских племенах до X в.“] (1939 г.), „Распад родового строя и зарождение феодальных отношений (у литовско-балтийских племен, в том числе и пруссов)“ (30-те г. на 20. в.), „Литва и Белоруссия в XVII – XVIII вв.“ (30-те – 40-те г. на 20. в.), „Белоруссия и Украина в XVIII в.“ (30-те – 40-те г. на 20. в.), „Борьба украинского и белорусского народов против шляхетской Польши. Богдан Хмельницкий. Присоединение Украины к России (1648 – 1654)“ (кр. на 30-те г. на 20. в.), „Западная Украина и Западная Белоруссия – исконные восточнославянские земли“ (1940), „Первое славянское государство“ („Первое западнославянское государственное объединение“) (1940), „Политические объединения полабско-прибалтийских славян“, „Нашествие венгров и распад Моравской державы“ (1940), „Полабско-прибалтийские славяне в X в.“ (1940), „Единый фронт славянских народов“ (1941), „Основные моменты в истории южных и западных славян“ (1944), „Борьба славянских народов за национальную независимость в первую мировую войну (1914 – 1918). Славянские народы под властью гитлеровцев и борьба их за свою независимость“ (1944), „Русский народ в истории славянских народов“ (1944), „Борьба западных славян против Германской агрессии до начала X века“ (1944) и много други.

По същата тема академик Пичета пише глави от учебника „История на СССР“, отзиви и

рецензии за сборници и книги, участва с доклади и изказвания на международни форуми (1945 – 1947). Освен това във фонда се пазят трудове по изучаване на историческите източници и историография на славянските страни.

Историята на Белорусия е отразена в монографиите „История белорусского народа” (1920), „Очерки по организации крепостного хозяйства в Белоруссии от второй половины XII в. до XVII в.” (1927), „История сельского хозяйства и землевладения в Белоруссии” (1927 – 1928), „Очерки по истории социального и государственного строя в Белоруссии в XVII – XVIII вв.” (20-те г. на 20. в.), „Юридичнае становішча сялян Гародзеншчыны у пэрыяд паміж 1-м і 2-м статутам” (20-те г. на 20. в.), „История Белоруссии” (1929 – 1930), „Народное хозяйство в Белоруссии в конце XVIII – начале XIX в., накануне аграрной реформы 1861 г. и в начале XX в.” (1930), „Белоруссия накануне 1863 г.” (1931), „О создании Белорусского государственного университета” (1925 – 1927), „Курловский расстрел в Минске” (1926), „Полоцк и Смоленск в истории Белорусского народа” (20-те г. на 20. в.) и мн. др.

Беларуската тема присъства и в редица доклади на акад. Пичета, в неговия учебник „История Белоруссии” (1945 – 1946), в отзывите му за научната дейност на проф. Л.И. Лубни-Герцик през 1923 – 1926 г. и за дипломните работи на студентите от БГУ Х.И. Забелло, Е.Г. Нехлюдов и В.И. Штейн (1929).

Българската история е отразена в статията „История Болгарии” [для энциклопедического словаря „Гранат”] (20-те г. на 20. в.); в поредицата лекции „История южных и западных славян (Болгария)” (1938 – 1939), „История Южных славян (Болгария)” в МГУ (1940); в доклада „Христо Ботев (1848 – 1876)” във Всесъюзното дружество за културни връзки с чужбина (1946); в рецензиите на В. И. Пичета на труда на Н. С. Державин „История Болгарии”. Т. 1 „Происхождение болгарского народа и образование первого болгарского государства на Балканском полуострове” (1945) и др.

Едно от най-известните научни произведения на В. И. Пичета е дисертацията му „Аграрная реформа Сигизмунда-Августа в Литовско-Русском государстве” (1917). Към историята на Великото литовско княжество спадат също така неговите статии „О рабстве в эпоху феодализма [в Великом княжестве Литовском]” (1930), „Почему не было абсолютизма в Великом княжестве Литовском” (1931), „Великое княжество Литовское накануне разделов Речи Посполитой” [1937], „История Литвы с древнейших времен до наших дней” (1940). Лекциите на акад. Пичета в Московския хуманитарен педагогически институт също са посветени на литовската история. Написал е и рецензия за трудовете на И. Якубовски (Y. Yakubowski), полски историк, занимаващ се с историята на Литва (1940).

За историята на Полша В. И. Пичета подготвя монографиите „Расія і западная Эврепа у часы повстаня 1831 г.” (кр. на 20-те г. на 20. в.), „Русская дипломатия и западноевропейские правительства в эпоху польского восстания 1830 – 1831 гг.” (кр. на 20-те г. на 20. в.), „Русская внешняя политика в эпоху польского восстания 1830 – 1831 гг.” (кр. на 20-те г. на 20. в.), „История Польши с древнейших времен до упадка Речи Посполитой” (1943 – 1946), „Источники истории Польши” (1946); докладите „Россия и Пруссия в эпоху Польского восстания 1830 – 1831 г.” (1934), „Декабристы и Польский вопрос” (30-те г. на 20. в.), „Аграрная политика б. Польского государства в Белоруссии” в Отдела за обществени науки на АН на СССР (1940), „О взаимоотношениях России и Польши с 1914 по 1945 гг.” (1946); статията „Раздел Польши при Екатерине II в 1772 г.” (1918), „Аграрный строй Польши накануне [I мировой] войны” (20-те г. на 20. в.), „Экономика Польши накануне восстания” (30-те г. на 20. в.), „Промышленное развитие Ц[арства] П[ольского] 1815 – 1830 г.” (30-те г. на 20. в.), „Восстание Костюшко и крестьянское движение при Павле I (1796 – 1801)” (30-те г. на 20. в.), „Польша на пути к колонизации Украины и Белоруссии. Люблинская уния и ее политические последствия” (1940), „Фашизм – смертный враг польского народа” (1941); лекциите „История Польши (XVI – XVII в.)” от курса „История Польши” [в историческия факултет на МДУ] (1940). Освен това във фонда са пазят скици, таблици „Из истории хозяйства Польши времен королевы Боны (начало XVI в.)”, извадки от документите на Познанската митница, други архиви, създадени от учения през 1918 г., обзор на трудовете на В. И. Пичета за историята на Полша (1946), рецензии В. И. Пичета за труда на Казимир [Хан] (Kasimier Hahn. „Pospolite Ruszenie wedle uchwat seiminowych ruscich od XVI – XVIII wicku”) (1928) и за декемврийския номер на списанието „Славянская жизнь”, орган на Славянския комитет на Полша, посветен на освободените полски

земи, „Польские западные земли” (1947) и др.

Историята на Украйна е представена с изказването „Общественные мотивы в творчестве Шевченко” на юбилея на Т. Г. Шевченко в Москва (1911); лекциите „История Малороссии” (1917), „История Украины в период после смерти Богдана Хмельницкого до конца XVIII в.” (1935), „Борьба украинского народа против польских завоевателей за воссоединение с русским народом. Богдан Хмельницкий” от цикъла „История СССР” (1945); монографиите „К истории Украины XVI – XVII вв.” (кр. на 20-те г. на 20. в.), „История Украины XVIII в. (Левобережная, Правобережная, Степная и Слободская Украина, Украинская культура)” (1938); статиите „История Украины XII – XVIII вв.” (1918), „Происхождение крепостного права [на Украине]” (1920), „Исторические судьбы Украинской Руси” (кр. на 20-те г. на 20. в.), „Об отношениях Украины с Россией при Богдане Хмельницком и его преемниках” (1934 – нач. на 30-те г. на 20. в.), „О Богдане Хмельницком” (1941), „Северин Наливайко” (1943), „Октябрьская Революция и Украина” (1943); [главата от учебника] „Украина во второй четверти XIX в.” (1939), рецензията на В. И. Пичета за „Очерки истории Украины” („Нарисі Усторії України”) под редакцията на К. Вобли, К. Гуслисти, В. Дядиченко (1942).

Историята на Чехия съдържа статиите „Чехия в X – XI вв.” (1939) и „Чехия в XII – XV вв.” (1939); [лекциите] „История Чехии с V по XVIII вв.” (1945 – 1946) и „Капиталистическая Чехия (1867 – 1914)” (1945 – 1946); фрагмент от статията за трудовете на А. Н. Ясински за историята на Чехии (1940); рецензията на В. И. Пичета за книгата на Ярослав Папоушек (Y. Papousek) „La lutte pour l'indépendance du peuple tchecoslovaque” (1928) и др.

На историята на Югославия и страните, влизщи в нея (Черна гора, Сърбия, Македония, Босна и Херцеговина) са посветени редица статии, лекции и рецензии.

В изучаването на историята на държавите от Източна Европа безспорен интерес представлява кореспонденцията на В. И. Пичета с учени от различни страни през периода 1887 – 1947 г. Това са както писма на самия В. И. Пичета до А. И. Белич, И. М. Белявска (Тишкевич), А. А. Введенски, Н. С. Державин, така и писма до В. И. Пичета от В. И. Агиевич, В. И. Борковски, С. Н. Валк, В. И. Вернадски, Р. Ю. Виппер, В. П. Волгин, И. А. Воронков, М. Л. Видрин, Ю. О. Горак, Б. Д. Греков, Н. С. Державин, В. Н. Дяков, Д. А. Жаринов, В. Н. Зеленецка, А. Ф. Изюмов, Б. Б. Кафенгауз, В. Д. Королюк, И. Ю. Крачковски, Е. Н. Кушева, С. П. Мелгунов, А. Л. Нарочницки, З. Р. Неедла, Н. М. Николски, А. М. Панкратова, В. Н. Перцев, Ф. В. Потьомкин, А. А. Сергеев, А. Л. Сидоров, С. Д. Сказкин, Е. В. Тарле, И. И. Удалцов, М. Н. Тихомиров, Р. Урбанек, Н. В. Устюгов, В. Б. Шкловски, Н. Н. Щекатихин, В. К. Яцунски и др.

Освен това, например, във фонда на историка, члена-кореспондент на АН на СССР А. В. Шестаков (№ 638) се запазила стенограма от лекцията на В. И. Пичета „Великое княжество Литовское” („Великото литовско княжество”) (1938 – 1939 г.). А в състава на фонда на Отдела по история и философия на АН на СССР (№ 457) има стенограми и протоколи от заседанията на Отдела и Бюрото за 1939 – 1944 г. с изказвания на В. И. Пичета и неговите доклади „Аграрная политика бывшего польского государства” („Аграрната политика на бившата полска държава”) (1939), „Литва за последние 20 лет” („Литва през последните 20 години”) (1940), „Вековая борьба славянских народов с германцами” („Вековната борба на славянските народи срещу германците”) (1941), „Богдан Хмельницкий – дипломат, стратег, политик” („Богдан Хмелницки – дипломат, стратег, политик”) (1943), „Начало колонизации Галицкой Руси” („Начало на колонизирането на Галицка Рус”) (1944). Във фонда на редакцията на списанието „Голос минувшего” („Глас от миналото”) (№ 646) се пази статията на В. Панов „В. И. Пичета „Аграрная реформа Сигизмунда-Августа в Литовско-русском государстве” („Аграрната реформа на Сигизмунд-Август в Литовско-руската държава”) [1917], а във фонда на Института по история към Комунистическата академия (№ 359) – отзивът В. [И.] Пичета за труда на Д. М. Банин „Побеги крестьян и холопов через русско-польский рубеж в XVII веке (по материалам архива Разрядного Приказа)” („Бягство на селяни и крепостни през руско-полската граница през 17. век (по материали на архива на Разрядния приказ)” [1927].

Превод: Даниела Атанасова